

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۶ / شماره ۹۶ / ۱۴۰۴

۱۴۰۴/۰۸/۲۶

مطالب این شماره

وضعیت شاخص گرایش دولت به کشاورزی در ایران و
مناطق جهان..... ۴

تهیه و تحلیل: فاطمه سخی - علی اکبر باغستانی
ویراستار: مجتبی پالوج

این موسسه با کمال احترام و سپاس، پذیرای نظرات ارزشمند خوانندگان
این اثر می‌باشد

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰ کدپستی: ۳۷۳۱۳ - ۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
<https://www.agri-peri.ac.ir>

عنوان: وضعیت شاخص گرایش دولت به کشاورزی در ایران و مناطق جهان

تهیه و تحلیل: فاطمه سخی - علی اکبر باغستانی
ویراستار: مجتبی پالوج

کد: BR-4-14040826-(19)

مقدمه

در کشورهای مختلف، بودجه تخصیصی دولت‌ها به بخش کشاورزی طیف وسیعی از فعالیت‌ها از سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی تا پروژه‌های بهبود کیفیت خاک، مقابله با فرسایش، توسعه سامانه‌های آبیاری و ساخت شبکه‌های آبیاری و زهکشی، سیلوهوا و انبارها را دربر می‌گیرد. همچنین برنامه‌های مدیریت بهداشت دام، تحقیقات دامپروری، آموزش‌های تخصصی، پژوهش‌های مربوط به آب‌های شیرین و دریایی، طرح‌های جنگل‌کاری و توسعه جنگل‌ها نیز در این حوزه قرار می‌گیرند. این سرمایه‌گذاری‌ها بیانگر توجه نظام‌مند دولت‌ها به توسعه پایدار بخش کشاورزی و زیرساخت‌های وابسته به آن است.

تخصیص بودجه مناسب به فعالیت‌های کشاورزی موجب افزایش بهره‌وری، کارایی و رشد درآمدی در این بخش می‌شود. در واقع این اقدام، با توسعه سرمایه‌های فیزیکی و انسانی و کاهش محدودیت‌های مالی میان‌مدت، زمینه را برای رشد پایدار کشاورزی فراهم می‌کند.

سرمایه‌گذاری دولت در کشاورزی نه تنها زیرساخت‌های ملموس را تقویت می‌کند، بلکه سبب ارتقای دانش و مهارت نیروی انسانی فعال در این بخش می‌شود و امکان برنامه‌ریزی بلندمدت را بهبود می‌بخشد. در نهایت، چنین سرمایه‌گذاری‌هایی منجر به افزایش تولیدات کشاورزی، بهبود معیشت کشاورزان، کمک به حفظ منابع پایه و ارتقای امنیت غذایی در سطح ملی خواهد شد.

مخارج دولت در بخش کشاورزی نقش مهمی در رفع شکست‌های بازار و توزیع عادلانه درآمد دارد. در هدف دوم اهداف توسعه پایدار (۲۰۱۵)، «ریشه‌کنی گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی، تغذیه بهتر و ترویج کشاورزی پایدار» مورد توجه

قرار گرفته است. در هدف فرعی آن (2.a.1) نیز بر «افزایش سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های روستایی، تحقیقات کشاورزی، خدمات ترویجی، توسعه فناوری و بانک‌های ژن گیاهی و دامی از طریق تقویت همکاری‌های بین‌المللی، به منظور ارتقای ظرفیت تولید کشاورزی در کشورهای در حال توسعه، به ویژه کشورهای کمتر توسعه‌یافته» تأکید شده است.

برای پایش وضعیت دستیابی به این هدف، سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد (فائو)، شاخصی با عنوان «شاخص گرایش دولت به کشاورزی (AOI)»، معرفی کرده است. این شاخص، بدون واحد بوده و از نسبت سهم بخش کشاورزی از مخارج دولت، به سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی به دست می‌آید. بخش کشاورزی شامل زراعت، دامپروری، جنگلداری، ماهیگیری و شکار در نظر گرفته می‌شود. این شاخص ابزار مهمی برای سنجش تعهد دولت‌ها به توسعه کشاورزی و تحقق اهداف امنیت غذایی و توسعه پایدار محسوب می‌شود.

هرچند هدف کمی جهانی برای آن تعریف نشده، اما تحلیل آن همراه با اجزای تشکیل‌دهنده‌اش می‌تواند دیدگاه‌های ارزشمندی درباره جهت‌گیری دولت‌ها ارائه دهد.

بر اساس قواعد آماری بین‌المللی، دولت‌ها باید مخارج خود را طبق استانداردهای «آمار مالی دولت»^۲ (GFS) و طبقه‌بندی وظایف دولت^۳ (COFOG) و ارزش افزوده بخش کشاورزی را مطابق با «سیستم حساب‌های ملی»^۴ (SNA) ثبت و محاسبه نمایند.

وضعیت شاخص AOI در جهان

هزینه‌های دولتی بازتابی از اولویت‌های ملی هستند و می‌توانند مستقیماً به چالش‌های اقتصادی و اجتماعی همچون همه‌گیری کووید-۱۹، بلایای طبیعی و تورم واکنش نشان دهند. بر پایه آمار فائو، مخارج دولت‌ها در بخش کشاورزی طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ به‌طور پیوسته افزایش یافته و در سال ۲۰۲۲ به ۷۴۹ میلیارد دلار رسیده است. با این حال، نسبت هزینه‌های دولت در بخش کشاورزی به سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی از ۰.۵ در سال ۲۰۱۵ به ۰.۴۳ در سال ۲۰۲۱ کاهش یافته و سپس در سال ۲۰۲۲ به ۰.۴۸ افزایش پیدا کرد. کاهش این نسبت، عمدتاً ناشی

³ Classification of the Functions of Government (COFOG)

⁴ System of National Accounts (SNA)

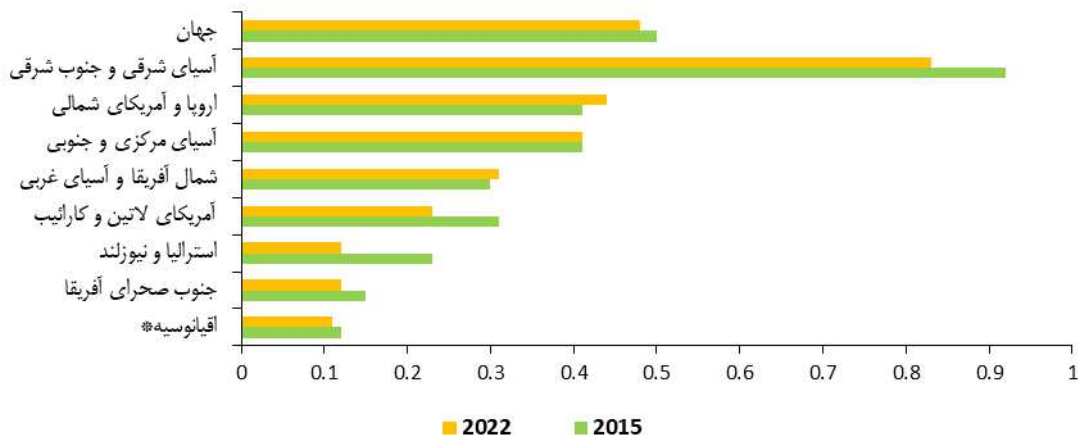
¹ Agriculture Orientation Index (AOI)

² Government Finance Statistics (GFS)

از تأثیر همه‌گیری کووید-۱۹ و تخصیص منابع دولتی به سایر بخش‌های اقتصادی بوده است (نمودار ۱).

و اقدامات مرتبط با سیاست‌گذاری کشاورزی، مدیریت اداری و خدمات مالی بود. در سال ۲۰۲۲، ۶۵ درصد از این افزایش کمک به آفریقا رسید که دلیل اصلی آن وام‌های غیرترجیحی^۱ بانک توسعه اسلامی برای پروژه‌های توسعه کشاورزی در مصر بود.

بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲، کمک‌های مالی کشاورزی به کشورهای در حال توسعه ۴۷.۲ درصد افزایش یافت (از ۱۲.۳ به ۱۸.۱ میلیارد دلار). بخش عمده این رشد (۳۳ درصد) بین سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۲ و ناشی از پروژه‌های توسعه کشاورزی

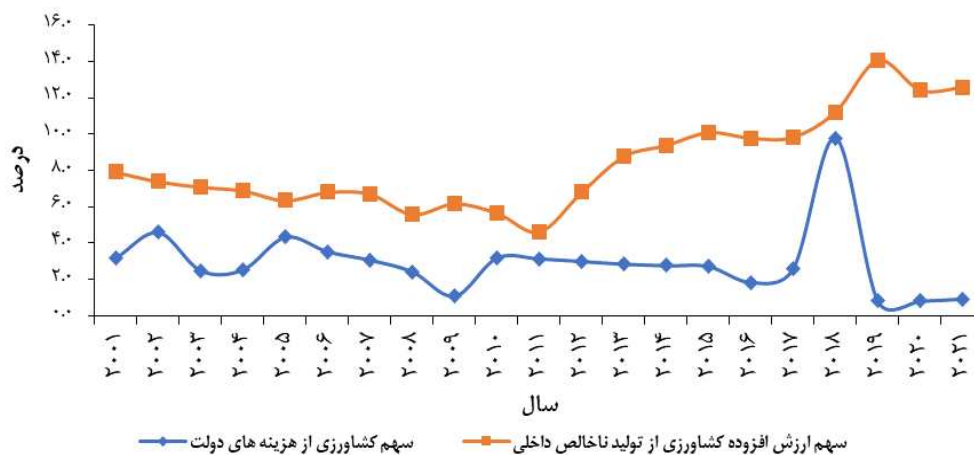

نمودار ۱- شاخص گرانش دولت به کشاورزی در سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۱۵

توجه: (*به استثنای استرالیا و نیوزلند) منبع: فائو (۲۰۲۵)

وضعیت شاخص AOI برای ایران

همانطور که در نمودار زیر آمده است، سهم بخش کشاورزی از مخارج دولت طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۱ و سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی در این دوره، با نوساناتی همراه بوده و روند با ثباتی نداشته است.

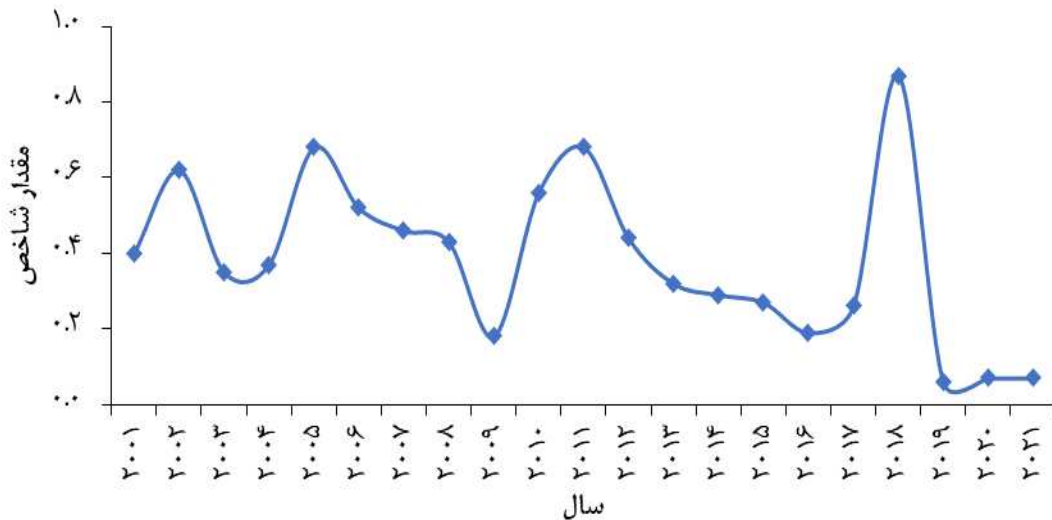
نمودار ۲- سهم اجزای شاخص گرانش دولت به کشاورزی در ایران

منبع: فائو (۲۰۲۵)

¹Non-Concessional Loans

اولویت بالاتر بودجه‌ای کشاورزی نسبت به سهم ارزش‌افزوده آن است و اگر کمتر از یک باشد، نشان‌دهنده توجه کمتر دولت به این بخش، نسبت به سهم آن در اقتصاد است (نمودار ۳)

شاخص گرانش دولت به کشاورزی (AOI) در ایران بین سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۱ وضعیت اولویت‌دهی دولت به این بخش را نشان می‌دهد؛ اگر این شاخص بزرگتر از یک باشد، به معنای

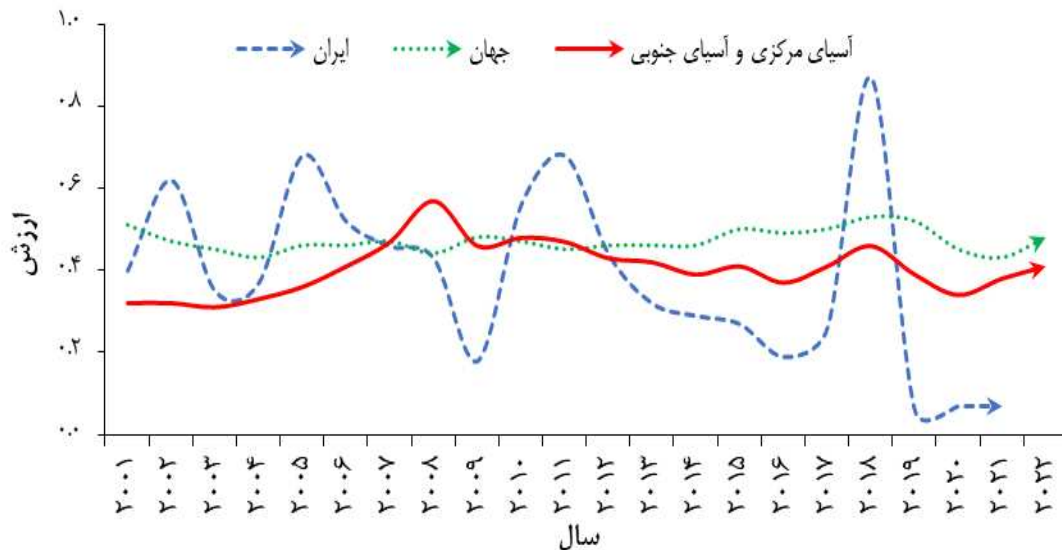

نمودار ۳- شاخص گرانش دولت به کشاورزی در ایران

منبع: فائو (۲۰۲۵)

داشته است. نوسانات این شاخص نشان‌دهنده بی‌ثباتی در اولویت‌دهی به بخش کشاورزی در برخورداری از منابع بودجه است.

مقایسه وضعیت شاخص گرانش دولت به کشاورزی در ایران، جهان و آسیا در دوره (۲۰۰۱-۲۰۲۱) (نمودار ۴)، نشان می‌دهد روند این شاخص در جهان تقریباً با ثبات بوده و آسیای مرکزی و جنوبی نوسانات کمتری نسبت به روند این شاخص در ایران

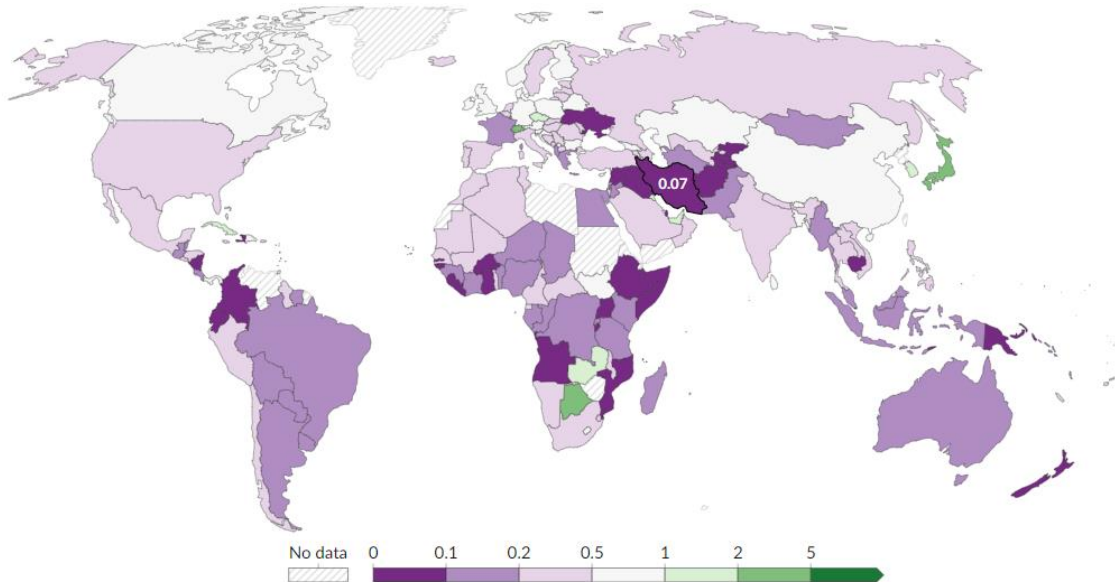

نمودار ۴- شاخص گرانش دولت به کشاورزی (منبع: فائو (۲۰۲۵))

زامبیا (۱.۱۳) قرار دارند، در حالی که شاخص AOI برای ایران و در سال ۲۰۲۱ در مقایسه با اکثر کشورهای جهان در وضعیت نامناسبی بوده است (نقشه ۱).
از این رو پیشنهاد می‌شود، سهم مخارج دولت در بخش کشاورزی، حداقل به میزان سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی تعیین شود.

وضعیت کشورهای جهان

بررسی شاخص AOI به عنوان یکی از معیارهای ارزیابی وضعیت دستیابی به هدف دوم توسعه پایدار، یعنی «ریشه‌کنی گرسنگی» در سال ۲۰۲۲، نشان می‌دهد که بیشترین اولویت‌دهی به کشاورزی مربوط به کشور بوتسوانا (۲.۷۷) بوده است. پس از آن، کشورهای ژاپن (۲.۰۱)، کره جنوبی (۱.۷۶) و

نقشه ۱- وضعیت شاخص AOI در جهان

منبع: فائو (۲۰۲۵)

منابع

- FAO. (2023). Food and Agriculture Organization of the United Nations– with major processing by Our World in Data. https://www.fao.org/faostat/en/#data/SDG_B/visualize
- <https://www.fao.org/sustainable-development-goals-data-portal/data/indicators/2a1---agriculture-orientation-index-for-government-expenditures/en>
- <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/3a8baf8c-960d-4105-9538-e4bd9b1d4503/content/index.html#/2>
- https://www.fao.org/faostat/en/#data/SDG_B/visualize
- FAO.(2025). <https://www.fao.org/sustainable-development-goals-data-portal/data/>

تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ شماره: ۸۸۹۶۶۶۰ کدپستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir

ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir

<https://www.agri-peri.ac.ir>